

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусишин Б.І. У пошуках соціальної рівноваги: Нариси історії українських урядів доби революції та визвольних змагань. 1917-1920 рр. К., 1995. – 192 с.
2. Андрусишин Б.І. Профспілки і українська державність у добу Директорії УНР // Наука і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Ч.3. – К., 2000. – С. 11 – 24.
3. Андрусишин Б.І. Директорія Української Народної Республіки і профспілки (1918 - 1920 рр.) // Профспілки України. – 2000. - №2. – С. 78 – 87.
4. Винниченко В. Відродження нації. – Т.3. – К. – Відень, 1920 (репринт К., 1990)
5. Історія січових стрільців. Воєнно-історичний нарис. – К., 1992. – 425 с.
6. Кульчицький С.В. Історія України. – К., “Райдуга”, 1992 – 512 с.
7. Нариси історії професійних спілок України. // Федерація профспілок України. Третій розділ Б.І.Андрусишин – К., 2002. – 730 с.
8. Реєнт О.П. Українська революція і робітництво: соціально-політичні та економічні зміни. 1917–1920 рр. – К.: Інститут історії України НАН України, 1996. – 265с.
9. ЦДАВО (Центральний Державний архів вищих органів влади та управління). – Ф. 1065. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 21,23; Робітнича газета 1919 . – 7 січня.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Синенко Олег Леонідович – викладач кафедри історії України КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: соціально-економічні проблеми визвольних змагань 1917 – 20-ті рр.

УДК 930.1(477) Т 51

ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО

Наталія ТОКАР (Кіровоград)

У статті висвітлено основні етапи роботи В. Доманицького в галузі шевченкознавства: збирання дослідником біографічних матеріалів, видання повного "Кобзаря", популяризація творів Т.Шевченка.

Ключові слова: В.Доманицький, шевченкознавство, "Кобзар".

В статье рассматриваются основные этапы работы В.Доманицького в сфере шевченковедения: собирание исследователем биографических материалов, издание полного "Кобзаря", популяризация сочинений Т. Шевченка.

Ключевые слова: В.Доманицький, шевченковедение, "Кобзар".

In this article is analyzing the main periods of the V. Domanuzkiy's works in the sphere of Schevchenko's study: define biography and activity of famous Ukrainian poet.

Key words: V.Domanuzkiy, Schevchenko's study, "Kobzar".

Символом відродження української національної ідеї наприкінці ХІХ ст. стала творчість видатного поета й громадського діяча Тараса Шевченка. Його твори, справляючи значний вплив на підвищення рівня національної й політичної свідомості українського народу межі ХІХ – ХХ ст., є актуальними і

в нашому бурхливому сьогодні. Тому не дивно, що проблема видання повної збірки його поезій – ”Кобзаря” – стала важливою подією в культурному житті України. Саме виданню першого повного ”Кобзаря” присвятив значну частину свого життя талановитий дослідник Василь Миколайович Доманицький (1877 – 1910).

Історіографія пропонованої проблеми є вельми обмеженою. Незважаючи на те, що постать В.Доманицького останнім часом викликає інтерес істориків, його дослідження в галузі шевченкознавства висвітлені надто фрагментарно. Так, у значній частині публікацій, присвячених певним аспектам наукової діяльності В.Доманицького [1], обов’язково згадується його робота в галузі шевченкознавства. Але більшість авторів обмежилася тільки посиланнями на його праці без їхнього аналізу й не показала справжнє значення ґрунтовної роботи науковця щодо видавництва і розповсюдження творів видатного українського поета. Тому в пропонованій статті ми спробуємо простежити основні етапи дослідницької роботи В.Доманицького в галузі шевченкознавства та визначити його внесок у популяризацію творів Т.Шевченка.

Упродовж усього життя В.Доманицький збирав усі відомі й невідомі матеріали, листи, автографи Шевченка, залучаючи до цього своїх знайомих і друзів. Так, у листі від 29 грудня 1902 р. (11 січня 1903 р.) Марко Вовчок повідомила В.Доманицького, що має лист, датований 1846 р., Варфоломея Шевченка до Тараса Григоровича, й питала, чи не потрібна йому копія [2, с.393].

Науковий інтерес дослідника до творчості відомого поета з’явився ще під час навчання в університеті. 1895 р. В.Доманицький написав біографічну статтю ”Життєпис Шевченка, складений на основі його поезій”, де кожна подія і важлива дата з життя поета супроводжувалася його віршами [3].

1901 р. у ”Киевской старине” була опублікована стаття В.Доманицького ”Некоторые данные для биографии Т.Г.Шевченка”, яка, по суті, була рецензією на нарис відомого польського історика Ф.Равіти-Гавронського ”Кілька слів про народження і місце народження Тараса Шевченка”. Зацікавлення В.Доманицького цією роботою було викликане тим, що серед джерел, використаних автором, бачимо рукопис інвентарної книги села Кирилівки – місця народження поета. Дослідивши матеріали інвентарної книги, Ф.Равіти-Гавронський встановив, що 1779 року в Кирилівці існувало чотири однотипних прізвища: Василь Швець, Андрій Швець, Онистрат Шевченко і вдова Iwania Szewczyszuchowa. На основі цих даних автор нарису зробив висновок, що дідом Т.Шевченка був Онистрат Шевченко, хоча можлива спорідненість по прямій лінії і з Iwania Szewczyszuchowa. В.Доманицький не погодився з висновками Ф.Равіти-Гавронського. Спираючись на біографічні відомості про Т.Г.Шевченка, зібрані М.Чалим і О.Кониським, він припустив, що саме Iwania Szewczyszuchowa була бабусею поета, дружиною його діда Івана. На це вказує ім’я ”Iwania”, котре не існує в

Україні і яке фактично означає – ”дружина Івана” (Іваниха), а ще більше – прізвище, утворене за польським правилом – на ”owa”. Можливо, після смерті чоловіка її називали ”Шевченчиха” або ”Шевчиха”, а при занесенні поляком до реєстру перетворилася на ”Шевчичухова” [4, с. 66].

Також достатньо сумнівними, на думку В.Доманицького, були висновки Ф.Равіти-Гавронського щодо майнового стану родини Шевченків. Останній, спираючись на ту ж інвентарну книгу, стверджував, що й Іwаніа Шевчичуха, й Онистрат Шевченко належали до найбільш заможних родин Кирилівки, оскільки сплачували найбільші податки [4, с. 68]. Рецензент зазначав, що такі твердження є безпідставними, оскільки наведені відомості датуються 1780 р., тобто за 34 роки до народження поета. Крім цього, сам Ф.Равіта-Гавронський навів свідчення селян Кирилівки про непомірні грошові і продуктові стягнення Ксаверія Любомирського, колишнього власника села [4, с. 68].

Такий серйозний науковий підхід до вивчення біографії видатного українського поета змусив В.Доманицького написати досить гостру рецензію на монографію Є.Григорової ”Т.Г.Шевченко, біографія для юношества”, видану в Москві 1896 р. Автор зазначав, що перша частина цієї монографії ”годиться цілком хіба для маленьких дітей” [5, арк. 41 – 42]. Рецензент звернув увагу на велику кількість русизмів, що трапляються в праці. Наприклад: ”тут ми знаходимо, що ”Ярина” зветься – ”Ирина”, а ”батько” – ”тятька”... Сила виразів чисто російських, як: ”а ты оттель, малець? Чай, страсть, какь проголодался” та інше...” [5, арк. 42].

В.Доманицький звинуватив авторку в плагиаті, довівши, що ця праця фактично була копією ”Жизни и произведений Тараса Шевченка” Чалого (1882 р.) за винятком цитат. На думку рецензента, Е.Григорова цитувала Шевченка лише з російськомовних творів (наприклад, ”Тризна”) або у своєму власному перекладі, який був дуже далеким від досконалості. Наприклад, рядки:

Кругом його степ як море
Широке синіє,
За могилами могили
А там – тільки мріє...
у перекладі Є.Григорової звучали так:
Кругом его синеет степь,
Подобно пространному морю,
За могилами могилы,
А там только ----- [5, арк. 42].

Єдиним, що дійсно заслуговувало на увагу читача, уважав В.Доманицький, були чотири досить гарні малюнки. Висновок рецензента був невтішним: ”Не зважаючи на усі хиби розбираємої нами праці, вона принесе деяку користь, знайомлячи російську молодіж з образом (хоча і блідим) нашого великого поета...” [5, арк. 42].

Це були одні з перших розвідок молодого вченого, присвячені життєвому шляху поета.

Наступним здобутком В.Доманицького було надруковане 1904 р. в "Киевской старине" статистичне дослідження "Як читається Шевченко" [6], де автор намагався визначити кількість видань "Кобзаря" й окремих віршів в Україні й за кордоном, починаючи з 1840 р. Підрахунки зводилися до такого: разом до 1904 р. вийшло 20 видань "Кобзаря" в кількості 120 тис. екземплярів, а також 13 видань "З Кобзаря" в кількості 22 тис. екземплярів. Щодо окремих віршів, то найчастіше видавалися "Катерина" – 11 видань і 111 тис. примірників і "Наймичка" – 7 видань і 100 тис. примірників. Наступну сходинку посідали "Тополя" (4 видання) – 31 000, "Невільник" (2 видання) – 20 000, "Гайдамаки" (6 видань) – 14 000, "Перебендя" (3 видання) – 13 000, "Причинна", "Утоплена", "Русалка", "Мар'яна" (1 видання) – 10 000, "Княжна" (3 видання) – 9 000. Інші видання не перевищували 3000.

Таким чином, загальна сума видань українських творів Т.Г.Шевченка в Україні та за її межами, за підрахунками В.Доманицького, сягнула 500.000 [6, с. 18 – 19].

Того ж року була опублікована рецензія В.Доманицького на дослідження М.Комарова "Шевченко в литературе и искусстве. Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т.Шевченка" [7], видане в Одесі 1903 р. На початку своєї роботи В.Доманицький коротко переказував основні положення рецензії І.Франка, надрукованої у львівському літературно-історичному журналі ЗНТШ, який був "мало распространён среди нашей публики". Рецензент визначив основні недоліки цього дослідження: 1) неточно вказана нумерація; 2) робота не охоплювала всі матеріали з цієї теми; 3) спостерігалася неточність у передачі заголовків статей. Потім В.Доманицький детально проаналізував кожен із вищенаведених пунктів, підтверджуючи свої висновки конкретними прикладами.

Опрацювавши роботу М.Комарова й проаналізувавши рецензію М.Франка, дослідник дійшов висновку, що це була перша спроба, хоча й не досконала, ознайомити широкий загал не лише з переліком творів Т.Шевченка, а й з літературою, що так чи інакше була пов'язана з видатним українським поетом, тобто з історіографією проблеми. Можна припустити, що дослідження М.Комарова підштовхнуло В.Доманицького до подальшої роботи над вивченням творчості Т.Шевченка.

Варто відзначити, що розмова про необхідність повного критичного видання поезій Шевченка точилася в літературі протягом останніх десятиліть ХІХ ст. постійно. Твори Шевченка за його життя й після смерті поета, у зв'язку з цензурними обмеженнями були суттєво видозмінені й друкувалися зі значними скороченнями. Так, перше видання "Кобзаря" вийшло в Петербурзі 1860 р. під наглядом самого Шевченка, але воно містило тільки незначну частину його поезій. Значно повнішим було видання Кожанчикова 1867 р. та

Львівське двотомне видання під назвою "Поезії Тараса Шевченка". Найбільш ґрунтовним виданням цього періоду став двотомний "Кобзар", що вийшов у Празі у 1876 – 1877 рр., де містилися поезії, недозволені в Росії. Однак, усі ці видання, на думку І.Франка, були "більше або менше кастровані відповідно до вимогів чи то шкільної педагогії, чи то взагалі "естетичного" смаку "нашої публіки" [8, с. 280]. Тому ще 1892 року у своїй статті "К вопросу о научном издании "Кобзаря" Т.Г.Шевченка" В.Науменко говорив про необхідність порівняльного аналізу різних варіантів наявних текстів [9, с. 314]. А відомий літературознавець В.Мировець з цього приводу зазначав: "Пристаючи до наукового видання творів Шевченка, ми перш за все мусимо подбати про те, щоб дати повний і непопсований текст Кобзаря" [10, с. 4]. Для виконання цього завдання необхідно було зібрати всі відомі рукописи шевченкових творів, залучити до їхнього опрацювання висококваліфікованих спеціалістів, переглянути й порівняти різні тексти попередніх видань "Кобзаря".

Іншою метою наукового видання творів Т.Шевченка, як стверджував В.Мировець, було "дати змогу читачеві зрозуміти не тільки самі твори письменника, але й їх значення" [10, с. 4]. Для цього необхідно було б подати цілий ряд історико-літературних коментарів, де критично розглядалися б окремі твори та йшлося б взагалі про значення діяльності письменника, про його вплив на подальший розвиток української літератури. Але перш, ніж робити такі наукові примітки, існувала нагальна потреба в хронологічній систематизації творів поета.

Першим повним і науково опрацьованим виданням творів Шевченка мало стати видання, задумане Товариством ім.Т.Шевченка, підготовкою якого займався О.Огоновський. Воно вийшло 1893 р., але не було "ані повне, ані науково оброблене, і своєю науковою вартістю щодо тексту не стояло навіть на висоті празького "Кобзаря" [8, с. 280]. Значно повніше популярне видання підготував і видав коштом товариства "Просвіта" у 1902 р. Ю.Романчук. Воно супроводжувалося вступною статтею упорядника, де містилися досить цінні зауваження, але, на думку фахівців, упорядковане воно було набагато гірше, ніж попереднє.

Узявши на озброєння всі вищезгадані зауваження, В.Доманицький розпочав копітку роботу над монографією "Критичний розслід над текстом "Кобзаря", яка вийшла 1906 р. у Києві. Він зазначав, що "головне, з чого мусить початися робота над критичним виданням поезій Шевченка – це те, щоб було зібрано і докупи зведено увесь матеріал щодо тексту" [11, с. 3]. У вступній статті до цієї праці дослідник вмістив історіографічний огляд усіх відомих праць з цієї проблеми, а саме: "Варіанти на декотрі Шевченкові твори" О.Кониського, "Недруковані поезії Шевченка" Ю.Романчука, "Деякі причинки до поправнішого видання поезії Т.Шевченка" М.Кр-ського та інші.

В.Доманицький зазначав, що, незважаючи на значну кількість матеріалів, "досі ніхто не зібрав докупи, не оголосив його в цілості для ужитку наукових сил українських, – і новим видавцям "Кобзаря" або дослідникам тексту

доводиться кожен раз починати спочатку ту саму роботу” [11, с. 3]. Він високо оцінив видання ”Кобзаря” під редакцією Ю.Романчука 1902 р., яке супроводжувалося цінними коментарями редактора. Але разом з тим дослідник звернув увагу на той факт, що Ю.Романчук ”в статті своїй не показав, через що він бере скрізь той, а не інший варіант якої-небудь поезії, і свої суб’єктивні враження чи симпатії не подав на увагу критики” [11, с. 4].

Сам В.Доманицький, урахувавши помилки своїх попередників на цій ниві, подав у ”Критичному розслі” ретельний текстологічний аналіз всіх відомих поезій Шевченка. Якщо той чи інший вірш не мав автографа, дослідник звіряв тексти в усіх відомих виданнях, порівнював різні варіанти не тільки слів, а й уживання літер, давав пояснення й коментарі до своїх висновків та вказував правильний варіант тексту.

Відзначаючи важливість цієї монографії В.Доманицького, І.Франко в рецензії на ”Критичний розслі над текстом ”Кобзаря” писав: ”Те, що повинно було бути зроблене ще за життя Шевченка або швидко по його смерті – підготування матеріалів для повного критичного видання його творів, зроблено аж тепер, на наших очах, майже півстоліття по його смерті...” [12, с. 228 – 229].

Отже, дослідження В.Доманицького було не лише одним з найкращих зразків тогочасної наукової методології у сфері філологічних наук, а й стало символом відновлення історичної справедливості щодо літературного генія Т.Шевченка. Фактично вихід монографії В.Доманицького привернув увагу української наукової громади до необхідності видання повної збірки поезій Т.Шевченка. Тим більше, що завдяки дослідженню В.Доманицького ця справа значно полегшувалася.

Того ж 1906 р. до підготовки повного видання творів Шевченка приступило Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка у Львові. Аналогічну роботу запропонували В.Доманицькому два українські видавництва в Петербурзі – ”Благодійне товариство видання дешевих і корисних книжок” та благодійне ”Товариство ім.Т.Шевченка”, які здобули дозвіл на повне видання ”Кобзаря” [13, с. 7]. Це видання призначалося для масового читача, тому, цілком зрозуміло, що в ньому неможливо було розмістити не тільки критичні редакторські примітки, а навіть і сам варіант текстів. Виходячи з цього, необхідно було з усіх варіантів ретельним літературно-критичним аналізом та художнім відбором обрати найбільш відповідні. Для цього В.Доманицький дослідив увесь шевченківський матеріал, що зберігався в музеї ім. В.Тарновського в Чернігові, а також власні рукописи Т.Шевченка, люб’язно надані йому у користування В.Науменком – ”ті автентичні книжечки, які Шевченко нищечком ”мережав” та ”начиняв віршами” на засланні в рр.1847 – 1850, та ще одною його ж таки, Шевченка, книжкою – альбомом, куди поет попереписував більшу частину своєї невільницької поезії і вписував усі свої поетичні твори з р.1857 аж до р.1861” [11, с. 4]. Крім того, В.Доманицький користувався документами, зібраними громадою українських діячів

наприкінці 80-х рр. ХІХ ст., копіями автографів, знайдених у паперах М.Максимовича, а також матеріалами, отриманими від інших приватних осіб.

Так, 1906 р. в листі до Ю.Романчука В.Доманицький повідомляв, що, готуючи до друку повний "Кобзар", ознайомився з автографами Шевченка, які зберігалися в музеї Тарновського, а також дослідив дві збірки "невільницької поезії", що належали В.Науменку. Єдиним першоджерелом, з яким В.Доманицькому не вдалося ознайомитись, оскільки дослідник не знав його місцеперебування, був примірник "Кобзаря" 1860 р. [14, арк. 6 – 7].

Продовжуючи збирати автографи видатного поета, дослідник у листі від 4 липня 1906 р. прохав П.Стебницького зробити копію одного з рукописів Шевченка, зазначивши, що тоді "ми мали б низку поезій безперечно написаних до р.1847..." [15, арк. 1]. З подібним проханням В.Доманицький звертався й до Марка Вовчка. У листі від 26 червня 1906 р. до письменниці він просив її надати в користування автограф "Неофітів" [16, с. 401]. В.Доманицькому було відомо, що після смерті Шевченка Марії Олександрівні було віддано примірник Біблії. Тому в цьому ж листі дослідник цікавився, чи не та це Біблія, в якій Шевченко писав вірші, сидячи в Петропавлівській фортеці, і просив дозволити скопіювати ті вірші.

Таким чином, у результаті копійної роботи три чверті всіх поезій були звірені з оригіналами автографів Шевченка. Неперевереними лишилися тільки ті твори, оригінали яких були недоступні редактору, а саме: 1) "Причинна", 2) "Вітре буйний", 3) "На вічну пам'ять Котляревському", 4) "Тече вода в синє море", 5) "Утоплена", 6) "Н. Маркевичу", 7) "Тяжко, важко", 8) "Великий льох", 9) "Вітер в гаї нагинає", 10) "Щепкіну" ("Пустка"), 11) "Юродивий", 12) "Черниця Мар'яна", 13) "Чого мені тяжко", 14) "За думою дума", 15) "Не завидуй багатому", 16) "Минають дні", 17) "Чи не покинуть нам небого". Але стосовно віршів "Щепкіну", "Черниця Мар'яна", "Чого мені тяжко", "За думою дума", "Не завидуй багатому" та "Минають дні", то 1906 р. в Петербурзі, в архіві департаменту поліції (так званому "ІІІ відділі") було знайдено їхні автографи, а також кінець "Єретика" ("Іван Гус") й три нових поеми: "Сова", "Дівочії ночі" й "Черниця Мар'яна" [11, с. 3 – 5]. Тому у наступних виданнях "Кобзаря" В.Доманицького й ці поезії були повністю вивірені.

Коли частину "Кобзаря" було вже видрукувано, В.Доманицький ознайомився з деякими з автографів ("Утоплена", "Н.Маркевичу"), що зберігалися в Румянцевському музеї в Москві, куди вони надійшли від видавця "Молодика" І.Бецького, і навів окремі відмінності з них у примітках. Також дослідник зіставив тексти з рукописними списками, що зберігалися в П.Куліша, М.Максимовича, Л.Тарновської, Г.Честахівського, прижиттєвими публікаціями Т.Шевченка та посмертними першодруками. Хоч у нього не було деяких матеріалів, якими свого часу користувалися редактори празького "Кобзаря", зокрема правленого Шевченком робочого примірника "Кобзаря" 1860 р. та деяких фрагментів з рукопису "Поезія Т.Шевченка. Том первий",

проте в цілому він спирався на багато ширше коло текстових джерел, ніж будь-хто з його попередників. За винятком робочого примірника "Кобзаря" 1860 р., автографа "Мар'яни-черниці" та деяких інших матеріалів, В.Доманицький мав практично всі першоджерела, необхідні для того, щоб упорядкувати критично перевірений текст творів Шевченка.

Завдяки ретельному текстологічному аналізу В.Доманицький установив хронологію написання близько 50 поезій. Крім того, дослідник виявив усі "нешевченкові" вірші, що протягом останніх років входили до "Кобзарів". Наприклад, "Ой у саду, у саду гуляли кокотки" та "Не журюся я, а не спиться часто до півночі", які увійшли навіть до останнього видання "Кобзаря", зредагованого Ю.Романчуком.

Перше видання "Кобзаря" під редакцією В.Доманицького вийшло, як і планувалося, 1907 року й розійшлося тиражем у 60 000 примірників. О.Лотоцький з цього приводу писав: "І щоб не сказала колись дальша критика шевченкового тексту (а її ще й досі немає), вона мусить, при всяких умовах, визнати той факт, що український народ вперше прочитав справжнього Шевченка з рук Доманицького" [17, с. 8].

Друге видання "Кобзаря" побачило світ наступного 1908 року й розійшлося дуже швидко. Після виходу першого видання В.Доманицький ознайомився ще з кількома автографами ("Осії глава XIV", "Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19", "Якби то ти, Богдане п'яний" та ін.) і списками творів Т.Шевченка, що зберігалися в І.Лазаревського та Г.Н.Мордовцевої і зробив за ними уточнення й виправлення в тексті наступного видання "Кобзаря", а також навів відмінності в примітках. Також до цього видання був уведений новознайдений вірш "Дурні та гордії ми люди".

В.Доманицький не зупинився на цьому й надалі збирав матеріали про Шевченка, готуючи до друку третє видання "Кобзаря". Так, довідавшись про те, що до Київського наукового товариства потрапила бібліотека О.Кониського, він писав Б.Грінченку: "Може Ви маєте туди ходи, то треба було б врятувати звідти оправлений рукопис... – листи Шевченка (копії), усі аж до р.1898" [18, арк. 1].

Готуючи третє видання "Кобзаря", В.Доманицький ще раз детально проаналізував попередні видання, відмітивши та взявши до уваги їхні недоліки. Так, порівнюючи видання "Кобзаря" під редакцією Ю.Романчука з виданням І.Франка, дослідник дійшов висновку, що, на відміну від першого з названих видань, яке характеризувався якісним відбором текстів і відсутністю помилок, друге – Франкове – фактично, можна вважати таким, що не існує [19, арк. 1]. Видання під редакцією І.Франка викликало у В.Доманицького ряд суттєвих зауважень стосовно поданих до "Кобзаря" варіантів поезій. Особливо гострій критиці дослідник піддав мову цього видання. У листі до Ю.Романчука він писав з цього приводу: "...це просто глум над мовою Шевченка. (Я сам родом з Звенигородського повіту і мова

Шевченка мені рідна не стала, а справді рідна, і я знаю, як Шевченко кожне слово наголошував)” [19, арк. 1].

Глибоке знання особливостей мови Т.Шевченка допомогло В.Доманицькому виявити неточності й помилки попередніх видань ”Кобзаря”, зробивши своє видання найповнішим і певною мірою унікальним.

Збираючи матеріали про Шевченка, В.Доманицький неодноразово стикався із жадобою й корисливістю людей, що не розуміються в цьому. Наприклад, за оригінал ”Черниці Мар’яни” міський суддя з Ростова-на-Дону Корсун прагнув отримати 1500 – 2000 крб. За можливість звірити наявний у В.Доманицького текст поезії ”Чи не покинуть нам, небого” з оригіналом, що зберігався на портреті Шевченка в ”некогого” Прокофієва, від дослідника зажадали 1200 крб., що у 10 разів перевищувало вартість портрета [20, арк. 1]. Звісно, зіткнення під час збору наукових матеріалів з такими ”культурними варварами” значно ускладнювало й гальмувало дослідницьку роботу В.Доманицького.

В.Доманицький, перебуваючи досить часто в скрутному фінансовому становищі через необхідність постійно лікуватися, не завжди міг придбати оригінали творів великого Кобзаря. У цьому йому часто допомагали близькі друзі. Так, І.Щитківському на прохання В.Доманицького вдалося придбати вищезазначений портрет у д.Прокофієва за 25 карбованців. Оригінал поезії ”Чи не покинуть нам, небого”, який містився на звороті портрета, дав змогу досліднику встановити точну дату написання вірша та деякі текстологічні особливості.

Завершуючи роботу над третім виданням і з’ясовуючи останні деталі, В.Доманицький радився з Ю.Романчуком щодо точних дат написання наступних поезій: ”Тарасової ночі” (у Ю.Романчука було вказано, що ця поезія написана 6.XI.1838, а В.Доманицький мав дані, що то був 1839 рік), ”Думи мої, думи” та ”Посланіє” до Шафарика (у Ю.Романчука – 16.X.1845, у В.Доманицького – 22.XI.1845). В.Доманицький не хотів відсилати текст до друку, не порівнявши всі можливі варіанти [21, арк. 2]. У цьому ж листі В.Доманицький повідомив, що третє видання ”Кобзаря” друкуватиметься видавництвом Ситіна в Москві й повинно бути скінчене до Великодня. В.Доманицький купив право на власність строком до 1911 року (50 років з дня смерті поета).

Останнє третє видання ”Кобзаря” під редакцією В.Доманицького було доповнене новознайденим віршем ”Човен” і побачило світ 1910 року вже після смерті упорядника. Це видання вийшло в роки реакції, у нових цензурних умовах і зазнало переслідувань Петербурзьким комітетом у справах друку та Петербурзькою судовою палатою, за вироком якої, затвердженим сенатом, у ”Кобзарі” за редакцією В.Доманицького 1910 та 1908 рр. було вирізано близько шести аркушів забороненого тексту (”Юродивий”, ”Марія”, ”Гімн черничий”, ”Світе ясний, світе тихий”, ”І Архімед, і Галілей”, ”Саул”, уривки в поемах ”Сон”, ”Кавказ”, ”Неофіти” та

ін.). Незабаром цю репресію було поширено й на видання “Кобзаря” за редакцією В. Доманицького 1907 р.

Сучасники високо оцінили важливу й відповідальну роботу, здійснену В. Доманицьким. С. Єфремов з цього приводу зазначав: “Коли б Доманицький нічого більше не зробив був, то вже одна оця праця над “Кобзарем” повинна б забезпечити йому вічну пам’ять на Україні” [17, с. 8].

Отже, популяризація дослідником національно-визвольних ідей видатного українського поета відбувалася в кілька етапів: 1) вивчення історіографії життя й творчості поета; 2) всебічне висвітлення біографії Т. Шевченка на основі знайдених науковцем архівних матеріалів і творів поета та опублікованих джерел; 3) здійснення статистичного аналізу творів Кобзаря для визначення найпопулярніших поезій; 4) підготовка й видання першого повного зібрання творів Т. Шевченка; 5) публікація монографії В. Доманицького “Критичний розслід над текстом “Кобзаря”. Завдяки комплексному дослідженню творчості Т. Шевченка, здійсненому В. Доманицьким, було внесено деякі уточнення до біографії поета, уведено до обігу невідомі раніше поезії, а також виявлено неточності фактологічного характеру в попередніх виданнях “Кобзаря”. Своєю роботою науковець долучився до утвердження культу Шевченка в Україні, формування в широких верств населення під впливом життя й творчості видатного поета національної свідомості, прагнення до освіти й власної держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бородин В.С. Текстология // Шевченкознавство. Підсумки й проблеми. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 499 – 558; Іскорко-Гнатенко В. Громадянський обов’язок В. Доманицького // Літературна Україна. – 2002. – 28 березня; Качор А. Василь Доманицький. Редактор першого повного видання “Кобзаря” Т. Шевченка // Черкаський край – земля Богдана і Тараса. Хроніка 2000. – Черкаси, 2000. – С. 144 – 147; Смілянська В.Л. Дослідження біографії // Шевченкознавство. Підсумки й проблеми. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 241 – 271; Щубравський В.Є. Шевченко в критиці кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Шевченкознавство. Підсумки й проблеми. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 81 – 128; Український радянський енциклопедичний словник. В 3-х т. / Редкол.: Бабичев Ф.С. (голов. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – Т. 1: А – Калібр. – 752 с.
2. Марко Вовчок. Твори. В 7-ми т. / Ред.: колегія: О.Є. Масенко (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 7. Кн. 2. Листи / Упорядкування текстів і приміт. О.О. Білявської, Б.Б. Лобача-Жученка. Ред. О.Є. Масенко. – 423 с.
3. Доманицький В. Життєпис Шевченка, складений на підставі його поезій. Автограф 1895 р. – Ф. 95. – Од. зб. 6. – 2 арк.
4. Доманицький В. Некоторые данные для биографии Т.Г. Шевченка // Киевская старина. – 1901. – Т. 72. – № 2. – Отд. 2. – С. 65 – 68.
5. Статті, рецензії наукових дослідників Данилевича В.Є. та Доманицького В.М. – Ф. 401. – Оп. 1. – Од. зб. 51. – 78 арк.
6. Доманицький В. Как читается Шевченко // Киевская старина. – 1904. – Т. 86. – № 7 – 8. – Отд. 2. – С. 18 – 19.
7. Доманицький В. Рецензия на работу Комарова М.Т. “Шевченко в литературе и искусстве. Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевченко” // Киевская старина. – 1904. – Т. 85. – № 5. – Отд. 2. – С. 79 – 90.

8. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Франко І.Я. Зібрання творів: У 50-ти т. – Т.41. Літературно-критичні праці (1890 – 1910) / Упоряд. та комент. В.І. Кречотня; Т.Г. Третяченко; Ред.. П.Й.Колесник. – К.: Наукова думка, 1984. – 683 с.
9. Киевская старина. – 1892. – Т. 37. – № 7. – Отд. 1. – С. 118.
10. Нова громада. – 1906. – № 2. – С. 4 – 5.
11. Доманицький В. Критичний розслід над текстом “Кобзаря” Т.Шевченка. – К.: Типографія Т.Г. Мейнандера и И.И. Врублевского, 1907. – 378 с.
12. Франко І. В. Доманицький, Критичний розслід над текстом ”Кобзаря” // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – 1908. – Т. 79. – С. 228 – 230.
13. Василь Доманицький (З нагоди 15-ї річниці його смерті). – Подєбради: Вид-во ”Кооперативний Фонд імені Василя Доманицького”, 1925. – 151 с.
14. Лист В.Доманицького до Ю.Романчука від 1 (14) липня 1906 р. – Ф. 382. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 1 арк.
15. Лист В. Доманицького до П. Стебницького від 4 липня 1906 р. – Ф. III. – Од. зб. 52100. – 2 арк.
16. Листи Марка Вовчка: У 2-х томах / Упоряд. та приміт. Б.Б. Лобача-Жученка, В.О. Дорошевича; Відп. ред. Н.Є. Крутикова. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 2. Листи. 1872 – 1907. – 624 с.
17. Чистому серцем. Пам’яті Василя Доманицького. Біографія, спомини, похорон / Упоряд. С.Єфремов. – К., 1912. – 150 с.
18. Лист В. Доманицького до Б. Грінченка від 20 березня /2 квітня 1909 р. – Ф. III. – Од. зб. 36909. – 2 арк.
19. Лист В. Доманицького до Ю. Романчука від 2 травня 1909 р. – Ф. 382. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 1 арк.
20. Лист В. Доманицького до І. Щитківського від 3 лютого 1910 р. – Ф. I. – Од. зб. 12796. – 3 арк.
21. Лист В. Доманицького до Ю. Романчука від 2 лютого 1910 р. – Ф. 382. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 2 арк.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Токар Наталія Миколаївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України КДПУ ім. В.Винниченка

Наукові інтереси – історія України від найдавніших часів до кінця ХУІ ст.; біографічні дослідження.